

דברי ביקורת אודות מנהג ארצנו כיצד שומרים "יום הזכרון-יום השואה"

[נספח השייך לשיחה 1 פרשת נשא, מספר "אוצרות התורה" – מאת הרב משה צוריאלי]

ממעלותיה של תורה, שיש בה עצה ותושיה, הנחיות והדרכות לכל תופעות חיינו. בענין טכסי "יום השואה" הנהוגים שנה שנה, מתעוררות שאלות קשות ונוקבות. הרבה מאזינים שמעו בשידורי הרדיו תוכניות המתארות בפרוטרוט (מפי עדי ראייה) את הזוועות הנוראות שעברו על עם ישראל במחנות ריכוז ע"י חיות טרף, קלגסי הגרמנים. הם שואלים: איך יוכל שום יהודי דתי להמשיך באמונתו התמה בהשגחה פרטית, וברחמי ה' ובחירתו בעם סגולה, אחרי שהוא שומע הדברים המרטיטים ההם? והרי נהרגו כשני מליון ילדים, בצורה אכזרית ביותר, ברעב ובצמא, חשופים לעוצמת סערות החורף הפולני כאשר על גבם סמרטוטי בגדים בלבד. הרי היהודים שימשו "שפני נסיון" לניסויים רפואיים קשים שבוצעו ע"י "רופאים" סדיסטים. הושפלו כל הגילים להיות מובלים עירום ועריה, תחת איום ושיסוי כלבים פראיים. ומה נאמר עוד על עקירת מאות קהילות קודש של חסידים וקדושים, הוגי תורה ומדקדקים במצוות, דבקים בה' בצורה היפה ביותר. מה תשובה יענו שומרי היהדות המסורתית לשאלת השאלות הזאת, אם לא שתיקת אין-אונים, דממה של תסכול? ודאי כי נשארת באווירתנו הישראלית תחושה קשה ביותר.

עניתי לשואלים אותי: מטעם גישתם הלא נבונה הנני נמנה בין המתנגדים להמשך קיום טכסי "יום השואה" שנה שנה, לפי מתכונתם הנוכחית. כי לפי אותה הצורה שמגישים התוכניות הללו, הם מעוררים כפירה ואפיקורסות! ושמא בתת-הכרה הזדרזו החילונים לכך בכל המרץ בכדי לשמש "הגנה" על החילוניות הרווחת; סוג של "עלה תאנה" לכסות על חולשה רוחנית, בכדי להתלונן ולהתאונן על הקב"ה ולשמש סיבה עזה להתפקרותם של רבים מן קיום תורה ומצוות. אבל באמת,

אם נעיין בדבר בצורה הגיונית ומבוגרת, בעין פכוחה, אין לכך כל טעם והצדקה. **לקמן 7 נקודות:**

א – מגבלותיו של שכל-אנושי.

ראשית דבר: עלינו להודות כי כל מה שנראה כל כך הגיוני ופשוט לשכלנו האנושי, אין כל ספק שזהו גלוי וידוע גם הגיוני ופשוט להקב"ה עצמו. לא יוכל כלל להיות שהוא ית"ש מחוסר ההכרה הברורה של הנוראות והזוועות של אלמנות ויתומים, של עינויי גוף ועינויי נפש. הסבורים כך "נופלים מן הפח אל הפחת". על ידי הבריחה מן ההכרה שה' מודע לנוראות של העינויים ההם שחוללו, נופלים בבור יותר חשוך וקשה של "עולם נברא ללא בורא", שהיא תמיהה קשה פי כמה וכמה, ולא מתקבלת על הדעת כלל. מוכרחים לומר שיש אמנם איזה שהיא תשובה וסיבה הגיונית, אם כי לעת עתה נבצרת מן ידיעתנו האנושית. אבל לקבוע שאין לזאת שום תשובה כלל, יש בכך יומרנות וזדוניות. עצם התופעה שהאדם לא יוכל לבאר דבר, איננו מוכיח שאין מי שהוא אחר שאמנם כן יוכל לבאר את הדבר המתמיה אותנו. יש בכך מן השחץ, האנוכיות והילדותיות.

ואם נוסיף התבוננות: הרי אותו ה' שעשה פלאות עד אין-ספור בגוף האדם, במערכת העיכול, במערכת הנשימה, במערכת תאימוחו וכיו"ב רשימה ארוכה, ודאי כי היה ביכולתו לחסל כל צורר אנושי הקם על בני ישראל. ולכן, אם גם מבחינת ידע, וגם בבחינת כושר ויכולת, ה' היה יכול למנוע כל השואה, השאלה נשאלת, "מפני מה לא עשה כן?"

אלא שיש בשאלה זו שרובנו שואלים מן השחץ והגאווה. כי השואל הינהו כל כך בטוח בעצמו שהוא הרי מבין כל כך הרבה דברים, ולכן הוא משלה את עצמו לקבוע עמדה ולהחליט בכל עניני תבל. ואין זה נכון כלל!

• הנה רובנו איננו יודעים כיצד ממריא מטוס למרומים (=ע"י ניצול אותו כח תנופה טבעית שיש באטמוספירה של לחץ קבוע הדוחף כלפי מעלה).

• וכן אין אנו יודעים מה הוא בדיוק "חשמל" ומדוע ייוצר ע"י שדה מגנטי.

• איננו יכולים להסביר "אינסטינקט" ו"רפלקס" (=תגובות בלתי-רצוניות) של אדם ועוד פלאות לרבבות. אדרבה, אם נהיה כנים עם עצמנו נודה כי הרשימה של אותן תופעות הטבע שאין אנו מבינים להסביר את סיבתיותם היא לאין-ערוד רשימה ארוכה יותר מן רשימת אותם הדברים שאנו כן מבינים. ולכן, איזו עזות-מצח היא זו, איזה דחף רגשי, שאנו נתבע בפה-מלא "תן הסבר", כאילו מחוננים אנו די השקל-ודעת להבין את "הכל". הרי גם כאשר אנו הולכים לרופא (מנתח או מומחה אחר) אין אנו מעיזים לבדוק ולחקור אותו ולדרוש ממנו הסבר מדוע החליט כך או אחרת. די לנו (גם במקרים של תרופות המכאיבות ביותר) לתת אימון ביושרו ובכושרו, ולדעת בלב שלם שהוא מתכוון לטובתנו.

וכך כותב הרמב"ם (למרות שהיה שכלתן גדול) שישנם תחומים כאלו שהם ממעל לכושר שכל-אנושי. וחבל לו לאדם להשתדל להבין בדברים שאין לו כל סיכוי להבין. (מורה נבוכים ח"א פרקים לבג, ובפירוש המשניות סוף ברכות לשונו: "ואל תשגה נפשך להעמיק אחר הענין הזה, כי כל מי שחקר אחריו לא השיג ממש, צלל במים אדירים והעלה חרס בידיו"). ועל נושא זה גופא כתבו חז"ל: "אין בידינו לא משלוות הרשעים, אף לא מן יסורי הצדיקים". (אבות פרק ד').

במלים אחרות, לא נכון לומר שאין כל תשובה לחידות סתומות הללו, אלא המצב הוא שאין ביכולתו של השכל האנושי המוגבל שלנו לתפוש את הביאור ההגיוני. וכמו שלא נתחיל להסביר לילד בן ארבע מה היא סיבת האמרת המחירים והסיבות הגורמות לאינפלציה. כי אין לו הכלים ההגיוניים לקלוט כל מה שננסה להסביר לו. כן המין האנושי צריך "להכיר את מקומו", שאין שכלו "כל יכול" להבין כל כמו שהוא מדמיין לעצמו ורוצה לקוות.

וזהו הביאור של תשובת ה' בספר איוב (פרקים מ-מא), אחרי כל יסורי איוב הצדיק שלא חטא. כלומר, האם ידענו פשר כל פלאי תבל, של ליתן ושל יעלי-סלע? (ועיין שם רשימה ארוכה). אם דברים זוטריים כאלו שבעולם הטבע והמוחש לא הבנו, אין זו אלא התפרצות ילדותית לחשוב שנבין את ההשגחה העליונה, תחום של הנפשות ושל ה"על-טבעי".

ב – חסר כאן המענה התורני לשאלת "צדיק ורע לו"

הצגת השאלה של יסורי עם ישראל, בלי להביא את הדיונים התורניים לבעיה זו, חושפת את חולשתה ובערותה של התרבות המערבית בכל נוראותיה. הרי שהתרבות המערבית מכירה אך ורק במטרה של הנאת האדם ("נהנתנות"), חיפוש ילדותי אחרי פינוק והנאת הרגע העכשווי.

לעומת זאת, היהדות מלמדת על היסורין כערך מְבָרָר, כערך מרוּמֵם המלמד לאדם שאין גופניותו בשיא החשיבות. כך כתב רשב"י (ברכות ה') "שלוש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל, ולא נתן אלא ע"י יסורין!" הרי מכאן שיש עליונות ומעלה ביסורין. אמנם ה' שולח יסורין כאלו שהאדם מסוגל לעמוד בהם, ואף לנצח אותם, אבל סוף כל סוף הם יסורין. ואף חינוכו אותנו חז"ל שמי שאיננו נכלל ביעוד

של היסורין, יש לנו לפקפק ביהדותו! (חגיגה ה.). יש ביסורין לפעמים נימוק של הבאת האדם בנסיון, בכדי לבחון עד כמה אמונתו חזקה ואיתנה. ויש לפעמים שהיסורין מחשלים את האדם וגורמים לו חוסן. (ענין מו"י ח"ג פ"ב). חושבני שהצגת תיאור מזעזע ומקומם ובפרוטרוט מזוכיסטי לתאר יסורי עם ישראל בשואה, בלי להשיב על אתר את המענה היהודי והתורני, הינה רק כלי מכשיר של יצר הרע להביא לידי אפיקורסות, להכשיר את הקרקע לכפירה אדירת-מימדים.

אנו מאמינים שמאת ה' לא תצאנה הרעות. מה שמובן מאליו לשכל אנושי אודות רוע הסבל שהיא לכאורה ללא סיבה וללא מטרה, מוכרח להיות שהיא מובנת ביותר גם לשכל האלוהי! ואם רע בעינינו שנתייסרו בתקופת השואה שני מליון ילדים, הרי גם זה רע ומר גם בעיני ה', גם בכל דור ודור ובכל תקופה שהיא אם אפילו ילד אחד בעולם סובל, או שיש איזו שהיא יתמות בעולם, שיש אלמנות בעולם! אלא אין ספק שישנם בוודאי כמה וכמה פרטים מסבירים ומבארים שאינם ידועים לנו, בדיוק כמו שאיננו מבינים כל צרכה חכמת הרפואה או כל מדע טכנולוגי. והרי האדם צריך להכיר ששכלו מוגבל ולא להתיימר שהוא כביכול "יודע הכל"! לא נשלה את עצמנו בגאווה אנושית אוילית. ודוקא מענה כזה לא בא לידי ביטוי (על פי רוב) בטכסי יום השואה הנהוגים בזמננו.

ג – קלקול של פעילות בלתי-תורנית בטכסים הללו

אבל, יש בטכסי יום השואה חסרון אחר. חז"ל גדרו גדר עד כמה מותר לו לאדם להתאבל על מת, והתרו בנו "ג' (ימים) לבכי, ז' להספד... מכאן ואילך, אמר הקב"ה אי אתם רחמנים עליו יותר ממני!" (מועד קטן כז:). גם לתלמיד חכם שמת, שנה אחר מותו אין מספידים עליו. (שו"ע יו"ד שמד). הדבר מביא עצבון ודכדוך-רוח, ובהחלט מונע מן עבודת ה'. ('איין השכינה שורה מתוך עצבות... ברכות דף לא.). כללית, יש לנו לשים לב שמצוות האבלות היא מדרבנן בלבד, ויש לתקנה זו הסבר מעניין מאד ברמב"ם, הסבר שהאבלות היא למען צמצום וריסון, שלא נבוא להגזים באקסטוזה שלילית. (מו"י ג/מא).

חז"ל גינו ניחומים של אמירת "מה אפשר לעשות?" כחירוף וגידוף. (בבא קמא לח.). הביטוי מבטא כאילו שגיבור עריץ עליון ית"ש חטף בכח את הנפטר ההוא, למרות שאם היה ביכולנו להתנגד לכך היינו כך עושים, כי כביכול יש לשלול הצדק ממה שהמית את המת. אבל הרי מפורש בשו"ע או"ח סוף סי' ר"ל: "חייב אדם לומר כל מה שעשה הקב"ה, לטוב עשה". גם מה שנוהגים דיני אבל, איננו מתוך טרוניא וצער של התנגדות למעשה ה', אלא מפני כבודו של המת, כדי להורות כי ההעדר שלו קשה עלינו. (רש"י על סוכה כ"ה. ד"ה טירדא דרשות).

אותו המנהג הנפוץ של שמירת "יאהרציט" (=יום השנה של הפטירה) אינו מוזכר בגמרא או מדרשים, ואינו ברמב"ם ושו"ע. הוא בסך הכל מנהג מאוחר. אם כי רש"י (על יבמות קכב. ד"ה תלתא רגלי) מביא מנהג קדמון שביום פטירתו של ת"ח מושיבים ישיבה על קברו, היינו רק למען לימוד בלבד ולמען כבודו, אבל לא להזכיר שם שום צער ואבלות. ומפורש בשו"ת הלכות קטנות (רי' יעקב חגיז, ח"יב סי' נ"ח) שבכך מעוררים אָבָל נוסף חס ושלום, כמפורש בש"ס "כל המתקשה על מתו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה!" (מו"ק כז:). ולכן כתב ט"ז על שו"ע יורה דעה (סוף סימן שמד) בשם הרמב"ן בספר "תורת האדם" ("כתבי הרמב"ן", מהד' מוסד הרב קוק, עמ' פב): "איין מנהג ולא דרך ארץ להזכיר את המת אחר שנים עשר חדש". הרי מפורש בחז"ל שהמת משתכח מן הלב ושכך ראוי להיות (פסחים נד:). ובאותו כיוון פסק הרמב"ם. (הלי אבל פ"ד סוף ה"ד).

ומכאן מקום למחשבה על מנהג "יזכור" שאומרים בחגים. לפעמים פוגמים באוירת שמחה של חג (הרי משום כך מוציאים מן בית הכנסת כל אלו שאינם אומרים "יזכור", לבל יתבזו הבוכים בפניהם, וכפי שמובא בספר המנהגים). והרי חז"ל גזרו לא להספיד אפילו ל' יום לפני הרגל, בכדי שזכרונות מרורים של דברי ההספד לא יעיבו על שמחת החג (מועד קטן ח.ו). כל שכן, איך נעורר צער והספד בעיצומו של יום חג? ודברי הרמ"א (או"ח סוף סי' תרכ"א) הם הזכרה בלבד, בלי שום גילויי צער.

ד – להאריך בפרטי המעשים המצערים, ולא על האנשים שמתו

מה שנהוג בישראל להתאבל בתשעת ימי אב על תלאות של תקופת חורבן בית המקדש, וכן בימי ספירת העומר על תלמידי רבי עקיבא שמתו, איננו על ההרוגים הקדמונים, שזוהי בכלל "אָבֶל שוטה" (בראשית רבה, סד), אלא על טיב מעשינו המגונים. כלשון הרמב"ם: "יש שם ימים שכל ישראל מתענים בהם מפני הצרות שארעו בהם, כדי לעורר הלבבות ולפתוח דרכי תשובה. ויהיה זה זכרון למעשינו הרעים ומעשי אבותינו שהיה כמעשינו עתה (!), עד שגרם להם ולנו אותן הצרות, שבזכרון דברים אלו נשוב להיטיב". (הלי' תעניות ה/א).

הרי שכל צומותינו הינם מחוסרי תוכן אמתי אם מתרכזים אנו על המתים שהומתו, ולא על המעשים של "שנאת חנם" (יומא ט.) ועל "שדברו לשון הרע זה על זה". (מהרש"א על יבמות סב.). זכרון המת משמש עילה למשהו אחר, ואינו מוזכר לשם עצמו!

ה – למען גישה חיובית, ולא די בגישה שלילית של התאוננות

מה שהיה רצוי לנו לעשות הוא להתמקד בשאלה מה הם הלקחים שיש לנו ללמוד מן השואה הנוראה. במקום אותו מנהג מחוסר-תועלת של קריאת שמותיהם של ההרוגים (בלשונם: "לכל מת יש שם"), או יציאה לחו"ל של בני נוער כדי לבקר באתר גיטו-ורשא, היינו צריכים להטיף יומם ולילה נגד המשך ההימצאות של אחינו יהדות הגולה בחוץ לארץ; היינו צריכים לחנך את בני הדור הבא, בביטוי גלוי וברור: "תראו נא מה הגוים מסוגלים לעשות לנו מתוך אנטי-שמיות! וגם כל שאר האומות תמיד יעמדו מנגד בלי לנקוף אצבע להצלתנו". (בדיוק כמו אי-התערבותם בטבח הנוראי המתבצע כעת בעם הכורדי ובעמי אפריקה). נוסף על כך, היינו צריכים לעורר השכם והערב מה היא הסכנה הנוראה האורבת לנו יום יום אם הערבים שמסביבנו ישיגו איפעם עליונות צבאית נגדנו ח"ו ביום מן הימים. אילו חינכנו כך בעקבות "יום השואה" אזי היה לדבר תועלת מעשית.

ו – פנים יהודיות למותם של קדושי השואה

היינו צריכים לעמוד על החיוביות של גבורת הקדושים, של הרוגי השואה. הרי האפיפיור פאולוס הורה לכמרים בפולין, בצרפת ובאיטליה להציל כל מי ומי מהיהודים שיתנצר (ואמנם הצילו בצורה כזו של המרת-דת את כל הילדים היהודיים שנמסרו לידיהם, למרות שההורים האומללים שמסרו לשכניהם הנוצרים את ילדיהם כדי להצילם, התנו תנאי עם ה"שומרים" שלא יעשו כן!). אבל לא שמענו מעולם (גם מפני הנוצרים) על המרת דת של מבוגרים בעם ישראל למאות ולאלפים. אלא היהודים הלכו בגאווה פנימית לכבשני האש, עם "אני מאמין" ו"שמע ישראל" בליבם ובשפתותיהם. כך שמענו עדות מן המעטים שנשרדו והם ניצולי השואה. על גבורת הנפש הזאת אנו צריכים לדבר עוד ועוד.

ז – על כפירה בתחיית המתים

ישנה שתיקה רועמת, המדברת כאלף תותחים. הביטוי "הלכו למנוחת עולמים" (!) טומן בחובו כפירה בתחיית המתים. והרי המתים נמסרו לאדמה בהשאלה-בלבד, כמו גרעיני זרע שעוד ינובו פרי מעץ חיים. הביטוי שאומרים על חללי צה"ל: "הלכו בדרכם האחרונה" עושה "שטיפת־מוח" כאילו ח"ו לא יחזרו לנו מהקבר (עיין רמב"ן על דברים יד/א).

אדרבה ואדרבה! גם על חללי צה"ל וגם על קדושי השואה אנו צריכים להכריז יומם ולילה דיבורם של חז"ל "הרוגי מלכות, אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן" (בבא בתרא י:). כלומר, הגיעו לדיוטא עליונה שבגן־עדן, והם נהנים שם מן שכרם, שאין עלי אדמות משל אליו. היינו צריכים להגדיר אותם "יהי חלקי עם מתים בדרך מצוה" (שבת קיח:). היינו צריכים להזכיר את מעלתם (על פי סנהדרין מז:). "כיון דלאו כי אורחיה מיית, הוא ליה כפרה". והרי אין להם חטא ועון כלל וכלל. והרי הם בחיקם של אברהם יצחק ויעקב, אשרי חלקם!

במלה אחת: אנו בני תורה המאמינים שכל דבר הקורה אותנו הוא בהשגחה עליונה, "ואין אדם נוקף (פּוֹצֵעַ) אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזים עליו מלמעלה" (חולין ז:; ראה רמב"ן סוף פרשת בא). איך נוכל להשלים עם "השתיקה הקטלנית" של הקריינים ברדיו, העושים כל העולם "הפקר", כאילו "לית דין ולית דיין"?

בסיכום:

חושבני שיש כאן שימוש לרע (ע"י חלק מן העורכים את טכסי זכרון הללו) בכדי לקלקל את האמונה בה' וביושר פעלו והשגחתו. עלינו, כבני-תורה וכמחנכים, לתת את דעתנו על השליליות הזאת. לפי המתכונת הנוכחית, אין לנו להאזין לתוכניות הללו או ליטול חלק בהם. עלינו לדרוש מן מנהלי "התקשורת הממלכתית" את תיקונם לפי "רוח ישראל סבא".